

צרות מכל כיוון: איראן יורה בפליטים, מגרשת מיליונים ובונה גדר בגבולות

30.10.2024 | written by אלי קלוטשטיין

בצל מתקפת הענק של חיל האוויר וצה"ל על איראן בליל שבת, התמודדו השלטונות בטהרן עם עוד מתקפה על כוחותיהם. אומנם הייתה זו תקרית קטנה יחסית, מתוחמת וממוקדת, אולם מספר ההרוגים האיראנים שבה היה גבוה יותר ¹ לפי הפרסומים הרשמיים ² מאלה שנהרגו בהפצות הישראליות.

עשרה משומרי הגבול האיראנים נהרגו בשבת בלילה במתקפה באזור סיסתאן ובלוצ'סתאן. לפי הטענות האיראניות, המג"בניקים מתו בקרב בכביש מקומי מול אנשי ארגון ג'יש אלעדל ("צבא הצדק"), ארגון טרור סוני מקומי, שמבקש לקדם עצמאות למיעוט הבלוצ'י. לשם כך משתמשים אנשי הארגון במארבים, מטענים ופעולות טרור נגד אנשי כוחות הביטחון באיראן ובפקיסטן, ונלחמים בהם תכופות.

מחוז סיסתאן ובלוצ'סתאן באיראן הוא מוקד מועד לפורענות ברפובליקה האסלאמית, ומבחינת הממשל בטהרן הוא מושא לצרות רבות. רק שבוע קודם לכן הוא עלה לכותרות במדינה, וגם במקומות אחרים בעולם, בעקבות תקרית אלימה שבה קיפחו את חייהם מאות בני אדם: מאות פליטים אפגנים שניסו להיכנס באופן בלתי חוקי לאיראן מפקיסטן נורו בידי אנשי משמר הגבול, ולפי הדיווחים כ-250 מהם נהרגו באירוע.

בעוד שתחילה באיראן הכחישו את עצם קיומו של האירוע, שפורסם לראשונה על ידי קבוצות זכויות אדם מקומיות, שגרירה של טהרן בקאבול הצהיר בהמשך כי תגובה "חוקית" להסתננות למדינה היא "זכות לגיטימית של מדינות, ושוטרי משמר גבול של כל מדינה מחויבים למנוע כניסה של אזרחים זרים שאינם חוקיים". מכיוון שמדובר באזרחים אפגנים, ממשלת טאליבן בקאבול החלה לחקור את אמיתות האירוע, אף כי התרחש מחוץ לגבולותיה. גם האו"ם ביקש לחקור את התקרית, וריצ'רד בנט, הדווח המיוחד לזכויות האדם באפגניסטן של האו"ם, ציין את דאגתו מהשלכותיה.

שני האירועים האלה ממחישים חלק מהבעיות שיש לאיראן בגבולה המזרחי, ובפרט באזור משולש הגבולות עם אפגניסטן ופקיסטן. זו גם לא הפעם הראשונה בחודש האחרון ששומרי הגבול האיראני פתחו באש על פליטים שניסו להסתנן למדינה. בטהרן כמובן לא נותנים פומבי לכל התקריות הללו, ומכחישים אותן בתוקף. לכן ניתן להסתמך רק על דיווחים שונים, כולל צילומים ועדויות, שמהם עולה כי בשתי תקריות באמצע החודש נורו למוות 13 מהגרים לפחות בגבול, בדיוק באותו מחוז.

חשוב להבין שעניין המהגרים הבלתי חוקיים מאפגניסטן הוא סוגיה רגישה באיראן. רבים

מהמהגרים ברחו משלטון טאליבן בשנים האחרונות, ולפי ההערכות מאז הנסיגה האמריקנית מאפגניסטן הסתננו לאיראן למעלה ממיליון איש מהמדינה השכנה. בסך הכול, נטען באיראן, במדינה מתגוררים כ-6 מיליון אפגנים, שברחו לשם במהלך כל השנים שמולדתם הייתה נתונה במלחמה, עוני וקשיים רבים. יש גם הערכות קטנות יותר, כגון זו סוכנות הפליטים של האו"ם, אבל גם היא מדברת על כ-4 מיליון אפגנים באיראן ² לא מספר קטן כלל.

הימצאותם של הפליטים במדינה מכבידה מאוד על האיראנים. הכלכלה המקומית נאנקת תחת הצורך להאכיל עוד כמה מיליוני פיות במדינה, היא גם כך נתונה תחת משטר עיצומים בינלאומי והשוק המקומי קורס. ברקע, צריך לזכור, איראן נושאת בנטל ביטחוני רחב היקף, ואף תומכת ברשת של מיליציות וארגוני טרור חמושים בכל רחבי המזרח התיכון והעולם כולו. רבים ממשאביה מופנים למאמצים אלה.

כדי להתמודד עם תופעת הפליטים, איראן אינה מסתפקת רק בפעולות נגד המהגרים בגבול ³ אלא נוקטת מדיניות פעילה של גירוש מסתננים משטחה לתוך אפגניסטן. בכל יום מאות ואלפים כאלה מגורשים מהמדינה, ולפי ההערכות רק בספטמבר האחרון גירשה איראן למעלה מ-100 אלף איש. רבים מהפליטים מתארים כיצד האיראנים מכים אותם, מונעים מהם כמעט כל גישה למזון ומים, כולאים אותם במחנות מיוחדים ועוד.

לדברי ראשי משטר טאליבן, מתחילת השנה הגיעו לשטח אפגניסטן כחצי מיליון פליטים מהמדינה השכנה, והקצב של גירושם הולך וגובר. כעת שמה לה הממשלה בטהרן יעד שאפתני חדש: הרשויות במדינה גיבשו תוכנית לגירוש של 2 מיליון פליטים אפגנים לא חוקיים מאיראן תוך תקופה של שישה חודשים בלבד.

אגב, חשוב לומר שלא רק איראן נוהגת כך. גם טורקיה ופקיסטן מגרשות את הפליטים האפגנים שהגיעו לשטחן, למרות כל ההשלכות ההומניטריות ובלי לתת יותר מדי משקל לזעקות הנשמעות בעולם. גם הסכנות שמחכות לפליטים בשוכם למולדתם, כולל הקשיים הכלכליים והאיום ברדיפה מצד טאליבן, לא מרתיעות את המשטרים בטהרן, באנקרה או באסלאמבאד מלבצע פעולות כאלה. וכך תצא בקרוב לדרך התוכנית הענקית לגירוש המהגרים, שיוחזרו לארצם בכוח הזרוע, בלי בג"ץ ובלי בצלם.

משבר עם השכנה

כאמור לעיל, במחוז הגובל בפקיסטן ובאפגניסטן מתמודדים האיראנים לא רק עם הפליטים האפגנים, אלא גם עם תנועות בדלניות אתניות דוגמת זו שהרגה את המג"בניקים בשבת.

אותם טרוריסטים של ג'יש אלעדל מייצגים את המיעוט הבלוצ'י באיראן, כ-3 אחוזים בלבד מהאוכלוסייה ברפובליקה האסלאמית. לצד הכורדים, הבלוצ'ים הסונים נחשבים למיעוט הנרדף ביותר במדינה, שנשלטת על ידי רוב שיעי. הם מתגוררים במחוז סיסתאן ובלוצ'סתאן, בתנאי עוני ואבטלה חמורים במיוחד, ללא תשתיות מספקות או גישה לדי מזון ומים. כתוצאה מכך, רבים

מהתושבים שם פונים להברחה של סחורות כגון דלק או מזון, וחלק אף עוסקים בסחר בסמים. יש מי שמשווים את מצב העוני במחוז לתנאים השוררים ב"חלקים מסוימים של אפריקה".

ג'יש אלעדל נחשב אולי לתנועת המחאה והטרור העיקרית של הבלוצ'ים באיראן. בטהרן טוענים כי מאחורי הארגון עומדים גורמים כגון פקיסטן וערב הסעודית, וניתן למצוא גם רמיזות כי ישראל תומכת בו. יש לארגון היסטוריה עקובה מדם מול אנשי כוחות הביטחון האיראניים: בשנת 2019, למשל, טבח הארגון ב-13 קצינים ולוחמים של משמרות המהפכה בזאהדאן, ובהמשך הוסיף פעולות טרור אחרות נגד האיראנים.

רק בספטמבר האחרון נטל הארגון אחריות על שתי מתקפות נגד שוטרים איראנים, שבהן נהרגו שלושה בני אדם. ביוני חטף ג'יש אלעדל תשעה "אנשי רשת של טרור וריגול" שקישור למשמרות המהפכה, ובאפריל ביצע חמש מתקפות מתואמות על בסיסים איראניים ומטרות אחרות.

המתקפות בינואר כנראה הגדישו את הסאה מבחינת הכוחות האיראניים, שהחליטו להסלים את תגובתם באופן מהותי: הצבא האיראני שיגר כטב"מים וטילים לעבר שטח פקיסטן, ושם תקף לדבריו מחנות אימונים של קיצונים חמושים מארגון "הקשורים לישראל". לדברי בכירים באסלאמבאד באותה עת, שני ילדים נהרגו במתקפה, ושלושה נוספים נפצעו. בהודעה הרשמית לא נמסר נגד מי הייתה התקיפה, אולם ברור לכול מה הייתה מטרתה. מכל מקום, הפקיסטנים לא המתינו הרבה, וביצעו מתקפה כמעט זהה על "יעדי טרור" באיראן. לטענת האיראנים, באירוע זה נהרגו שבעה בני אדם.

ההסלמה הזאת ביחסים בין השתיים גררה גם צעדים במישור הדיפלומטי: פקיסטן גירשה את השגריר האיראני והחזירה את נציגה מטהרן, ובפועל שנמכה את הקשר המדיני בין המדינות. עם זאת, עשרה ימים מאוחר יותר המשבר נפתר, השגרירים שבו למקומם ² ופקיסטן אפילו הזמינה את שר החוץ האיראני דאז, חוסיין אמיר עבדאללהיאן, לביקור.

לא בטוח שהתקרית הזאת אכן השאירה משקעים בין טהרן לאסלאמבאד, שלמרות הקשרים ההדוקים שלה עם ארה"ב הייתה אחת המדינות באזור שאולי גינו את ישראל באופן החרף ביותר אחרי מתקפת חיל האוויר על איראן בשבת: "ישראל נושאת באחריות מלאה להסלמה במזרח התיכון", מסר משרד החוץ של פקיסטן, שהוסיף כי הוא "מגנה בחריפות את המתקפה של ישראל נגד הרפובליקה האסלאמית של איראן".

מגמה אזורית ועולמית

אחרי שאיראן כשלה בניסיונה לפגוע ב"מחבלים שחוצים את הגבול" או בהגירה הנרחבת מאפגניסטן באמצעות מתקפה על שכנתה, היא פונה כעת לאפיקים אחרים. ייתכן שהמתקפה על הפליטים החל מאמצע החודש היא שיטה כזו, אולם באופן מוצהר בטהרן פועלים באמצעות חסימת הגבול ונטרול האיום באמצעים פיזיים.

התהליך החל, במובן מסוים, בינואר האחרון, זמן קצר לפני שאיראן החליטה לנסות לפתור את הבעיה באמצעות מתקפה לעבר צידו השני של הגבול. אחרי פיגוע כפול של דאעש שבו נהרגו יותר משמונים בני אדם בעיר כרמאן ב-3 בינואר, בטקס יום השנה לחיסולו של מפקד כוח קודס קאסם סולימאני, הודיעה איראן כי מסיבות ביטחוניות היא חותמת את הגבול שלה עם פקיסטן ועם אפגניסטן. בעבר האשימה איראן את שתי שכנותיה במתן מקלט למחבלים ובכך שאפשרו להם לחמוק מעבר לגבול כדי לבצע פעולות טרור, וסגירת הגבול הייתה התגובה המיידית שלה לפיגוע של דאעש.

המשמעות האמיתית של הכוונות האיראניות החלה להתגלות באחרונה: בחודשים האחרונים איראן פתחה במבצע רחב היקף לבניית מכשול, גדר וחומה בגבולות הענקיים שלה עם שכנותיה ממזרח. מעין גדר הפרדה, אם תרצו. לפי הדיווחים בתקשורת, החומה נועדה להילחם בהברחות סמים ובהסתננות, וגם לשמש כמחסום נגד מחבלים שרוצים לחצות את הגבול.

בשלב ראשון החלה הבנייה, כמובן, במחוז בלוצ'סתאן, ושם הוקמה חומה בגובה של ארבעה מטרים, שאמורה להיפרס על פני 300 קילומטרים. הגבול עם כל אחת מהמדינות משתרע על פני כ-1,000 קילומטרים, כך שמדובר באמת ביוזמה שאפתנית ^[1] במיוחד אם לוקחים בחשבון את התכנונים האיראניים להקים מכשול דומה במערב המדינה, בגבול עם אזרבייג'ן.

לפי התכנון, בניית הגדר תעלה כ-3 מיליארד דולר, והקמתה תושלם תוך כשלוש שנים. בגבול עם אפגניסטן נבנו בינתיים כעשרה קילומטרים של חומה, ובקרוב יושלמו הקמתם של מכשולים בחמישים קילומטרים נוספים של הגבול. החומה תצויד באמצעי שליטה, בקרה ומעקב. אחת המטרות המוצהרות של קידום העבודה באזור זה, הצהיר מפקד בצבא איראן באזור, היא "שליטה ביציאה ובכניסה למדינה", כדי להבטיח את הפסקת ההסתננות של פליטים אפגנים לגבולותיה.

פרשנים מעירים כי בניית החומה היא שינוי באסטרטגיית הביטחון האיראנית מול שכנותיה, ובמיוחד מול אפגניסטן. הנסיגה האמריקנית מהמדינה הותירה ריק שלטוני שהתמלא על ידי טאליבן, אך הארגון הקיצוני אינו מסוגל לשלוט בגבולות אפגניסטן באותו אופן כמו ממשלות אחרות ^[2] מה שמאפשר לקבוצות טרור כגון דאעש ואל-קאעידה לבצע פיגועי טרור חוצי-גבולות.

בניית הגדר, ציינו הפרשנים, מאפשרת למדינות להמשיך לנהל יחסים דיפלומטיים מבלי לגלוש לעימותים דוגמת זה שבו פקיסטן ואיראן היו מעורבות בתחילת השנה. היא מדגישה את הנכונות של איראן להגן על ריבונותה באמצעים הגנתיים יותר, ולבסוף את רצונה לתרום לייצוב המתח האזורי.

הצעד האיראני משקף מגמה עולמית בשנים האחרונות, המתרחשת במדינות רבות. אף שכיום הסכנות הביטחוניות כוללות לרוב איומים שאינם נעצרים על ידי מכשול פיזי, כגון כטב"מים או רקטות, החומות והגדרות נועדו למנוע סכנות מצד גורמים כגון פעילי טרור, מהגרים ועוד. באזור של איראן, למשל, גם פקיסטן מתכננת אולי מיזם בהיקף דומה בצד הגבול שלה, בדומה למה

שעשתה קודם לכן בגבולה עם אפגניסטן.

ואף שמדינות כגון ישראל או ארה"ב ספגו ביקורת על הקמת מכשולים פיזיים כאלה בגבול, נראה כי זו מגמה מתרחבת. על אף העלויות הכלכליות הנרחבות שלה, היא פותרת לפחות באופן חלקי את הבעיות של מדינות שמתקשות לשמור באופן יעיל על גבולות ארוכים מאוד, ומונעת את היווצרותם של משברים שיכולים להידרדר במהירות לעימותים בהיקף נרחב.

הסוגיה הזאת מדגישה גם כי אף שאיראן עוסקת באופן נרחב במאבק מול ישראל, היא מתמודדת עם שלל איומים בחזיתות אחרות, שדורשים ממנה משאבים, תשומת לב, כוח אדם ואמצעי לחימה. כיצד תצליח איראן להשקיע את כל הכספים הדרושים לכל המאבקים הללו, בעידן שבו הסנקציות עליה שוב הולכות ומתהדקות, וכאשר תשומות ניכרות מוקדשות גם לגרעין? כנראה לא לחינם הצהירה טהרן השבוע כי תגדיל את תקציב הביטחון שלה ב-200 אחוזים ² גידול עצום במיוחד. מכל מקום, ייתכן שהמשך הלחימה הישירה מול ישראל ממילא תחייב אותה לבחור בקפידה את סדרי העדיפויות שלה בעתיד.

פורסם במקור ראשון, בתאריך 30.10.2024.